

دانشگاه فرهنگیان
دوفصلنامه علمی- ترویجی
راهبردهای نوین تربیت معلمان
سال پنجم، شماره هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

ارزیابی برنامه درسی اجرا شده در آموزش‌های مجازی دانشگاه فرهنگیان: جایگاه نیازها، محتوی و روش در آموزش‌های مجازی

رضا صابری^۱

مژگان شریف‌زاده^۲

چکیده

هدف از پژوهش حاضر ارزیابی برنامه درسی اجرا شده در آموزش‌های مجازی دانشگاه فرهنگیان از حیث جایگاه نیازها، محتوا و روش در آموزش‌های مجازی است. جامعه آماری در این تحقیق ۱۵۰ دانشجوی دوره مجازی دانشگاه فرهنگیان کرمان بودند. تعداد نمونه‌ها با استفاده از جدول مورگان، ۱۰۶ نفر انتخاب شد. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند یعنی کسانی که در دوره‌های آموزش مجازی شرکت کرده‌اند استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها یک پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. جهت سنجش روایی پرسشنامه، روایی محتوایی و صوری آن توسط اساتید و خبرگان بررسی شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، برای دانشجویان ۰/۸۲۹ برآورد گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون‌های t تک نمونه‌ای) صورت گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان، عوامل محتوای ارائه شده در دوره‌های آموزش مجازی مطلوب است و عوامل توجه به نیازهای دانشجویان و روش‌های تدریس اساتید در دوره مجازی نامطلوب است. به طور کلی یافته‌های تحقیق نشان داد به طور میانگین از نظر دانشجویان دوره‌های آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان نامطلوب است.

کلید واژه: آموزش مجازی، دانشگاه فرهنگیان، آموزش عالی، ارزیابی برنامه درسی

۱. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان (نویسنده مسؤل) r.saberir@gmail.com
۲. دانشجوی دکترای مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمان، کرمان، ایران. (sharifzadeh134@yahoo.com)

مقدمه

امروزه با توسعه‌ی روزافزون در حوزه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات ابزارهایی ایجاد شده‌اند که می‌تواند نقش مؤثری در انتقال دانش بشری داشته باشند، یکی از این ابزارها، آموزش مجازی است. امکانات محیط الکترونیکی وب هم اکنون رویکرد نوینی را در زمینه‌ی آموزش مطرح کرده است که می‌تواند موجب تحولات شگرف در حوزه‌ی روش‌ها و سبک‌های آموزشی شود (رفیعی و همکاران، ۱۳۹۶). در حال حاضر، استفاده از یادگیری الکترونیکی یا همان آموزش مجازی به دلیل مزایای صرفه جویی در هزینه، قابلیت استفاده مجدد و انعطاف پذیری برای یادگیرنده، به ابزاری در حال رشد برای ارتقاء آموزش و پرورش در آمده است (صناعی و سلیمیان، ۱۳۹۲). آموزش مجازی یا الکترونیکی به یادگیری آنلاین اطلاق می‌شود، که بستگی به شهریه و آموزش تخصصی مبتنی بر آن دارد. این نوع یادگیری یک محیط مجازی را در اختیار دانشجویان قرار می‌دهد که در آن دانش آموزان می‌توانند در دوره‌های مختلف شرکت کنند. این دوره‌ها شامل فعالیت‌های تحقیق و تعامل شنوایی و تصویری با موضوعات مختلف است. علاوه بر این، آموزش مجازی فرصتی برای تعامل با یکدیگر به دانش آموزان و معلمان می‌دهد (آمادو سالواتیرا و همکاران، ۲۰۱۶). آموزش الکترونیکی استفاده از فن آوری‌های چندرسانه‌ای جدید و اینترنت برای ارتقاء کیفیت یادگیری از طریق تسهیل دسترسی به منابع و خدمات و همچنین تبادل و همکاری از راه دور است (آل رحمی و همکاران، ۲۰۱۵). سیستم یادگیری الکترونیکی نیز به ابزاری اطلاق می‌شود که دانش آموزان از طریق آن می‌توانند به محتوا دسترسی پیدا کنند که عمدتاً به صورت تکالیفی برای دانشجویان است. تعامل در سیستم آموزش الکترونیکی، وظیفه‌ای که افراد در آن دخیل هستند، بر اساس محتویات یادگیری الکترونیکی است. نکته بسیار مهم این است که دانش آموزان به جای نوع روش آموزش سنتی یا مجازی، روی محتوا باید تمرکز کنند (آل رحمی و همکاران، ۲۰۱۵؛ آل رحمی و همکاران، ۲۰۱۸). در سیستم آموزش مجازی هم اساتید و هم دانشجویان ذینفع هستند و موفقیت و اثربخشی این سیستم به استفاده موثر توسط اساتید و دانشجویان بستگی دارد با این حال بیشتر با محوریت دانشجویان است. از طرفی سیستم آموزش الکترونیکی باعث انعطاف‌پذیری اساتید از نظر مکان، زمان و سرعت آموزش شده است (ایسلام و آزاد، ۲۰۱۵). علاوه بر مفید بودن آموزش مجازی، هم محتوای آموزش مجازی و هم نحوه ارائه آن از اهمیت یکسانی برخوردار

1. Amado-Salvatierra et al

2. Al-Rahmi et al

3. Islam and Azad

هستند. توجه به چگونگی ارائه و بیان این مطالب به دانشجویان ضروری تلقی می شود. علاوه بر این، محتوا برای استفاده دانشجویان باید به روز باشد (مایسلا^۱، ۲۰۱۳). آموزش مجازی دانشجویان را در آموزش عالی برای اجرای وظایف و تحقیقات مختلف یاری می کند. همچنین یک ابزار مفید برای ارزیابی پیشرفت تحصیلی دانشجویان می تواند محسوب می شود (سانچز گوردن و لوجان مرا^۲، ۲۰۱۶).

ارائه دوره های مجازی نمایانگر سریعترین بخش در حال رشد در آموزش عالی است (مینز و همکاران^۳، ۲۰۱۰؛ هاینیه^۴، ۲۰۱۵؛ بالدوین و همکاران^۵، ۲۰۱۸). به منظور شناسایی تغییرات مهم در شیوه های آموزش مجازی، مؤسسات آموزش و پرورش و آموزش عالی باید دسترسی به این دوره های مجازی را برای یادگیری الکترونیکی تسهیل کنند (آمادو سالواتیرا و همکاران، ۲۰۱۶). اما با وجود رشد مدام در آموزش های مجازی، تردید های بسیاری در مورد کیفیت آموزش مجازی در سراسر دنیا وجود دارد (آلن و سیمن^۶، ۲۰۱۶؛ بالدوین و همکاران، ۲۰۱۸). ال رحمی و همکاران (۲۰۱۸) نشان دادند که محتوا موجود، شیوه ارائه و توجه به نیاز های دانشجویان با رضایت دانشجویان از آموزش مجازی در دانشگاه رابطه مستقیم دارد. کیدرال و همکاران^۷ (۲۰۱۸) در پژوهش خود اظهار کردند که رضایت کاربران به عبارتی دانشجویان با کیفیت محتوا و اطلاعات دوره هماهنگ است. نکای کی^۸ (۲۰۱۱) نشان داد که، عواملی از قبیل: نگرش نسبت به آموزش الکترونیکی، تمایل با یادگیری از طریق آموزش مجازی، دسترسی با امکانات این شیوه آموزشی، اجبار و الزام به کاربرد شیوه آموزش مجازی، سودمندی روش آموزش مجازی که به صورت بالقوه بر استفاده کنندگان از این دوره ها تأثیر دارند. لیاو و هوآنگ^۹ (۲۰۱۳) مدل اثربخشی آموزش الکترونیکی را از طریق بررسی ویژگی های مدرس؛ ویژگی های دانشجو؛ عوامل مرتبط با دانشگاه؛ عوامل آموزشی؛ عوامل محیطی ارائه نمودند. ناگونوا و لوگا^{۱۰} (۲۰۱۳) ویژگی های فردی، آموزشی و سازمانی را متغیرهای مؤثر بر پیامدهای آموزش الکترونیکی

1. Mayisela
2. Sanchez-Gordon & Luján-Mora
3. Means et al
4. Haynie
5. Baldwin et al
6. Allen & Seaman
7. Cidral et al
8. Nneka Eke
9. Liaw & Huang
10. Nagunwa & Lwoga

می‌دانند. ساگانت^۱ (۲۰۱۴) اظهار می‌کند که در ارزیابی نظام یادگیری الکترونیکی، باید بر ابعاد اصلی کیفیت اطلاعات (محتوا، قابلیت نوابری) و کیفیت سیستم (بخش فنی و پاسخگویی) تاکید کرد. آزکان و کاسلر^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «ارزشیابی چندبعدي دانشجویان از نظام های یادگیری الکترونیکی دریافت آموزش عالی: یک بررسی تجربی»، مدلی مفهومی را برای سنجش اثربخشی نظام های یادگیری الکترونیکی از دید کاربران ارائه می‌کنند. آنها مدل خود را مدل سنجش یادگیری شش ضلعی، نام گذاری کردند و در این مدل رویکرد چندبعدي را برای ارزشیابی نظام های یادگیری الکترونیکی یا (LMS) مطرح و شش بعد کیفیت سیستم، کیفیت خدمات، کیفیت محتوا، چشم انداز یادگیرنده، نگرش آموزش دهنده و موضوع موضوع پشتیبانی را برای ارزشیابی از این طریق معرفی می‌کنند. همچنين اليوز^۳ (۲۰۰۱) بر اساس نتایج مطالعه خود معتقد است از جمله عوامل موثر در موفقیت یادگیری الکترونیکی؛ تخصص مربیان در تدریس برخط و استفاده از فناوری در تدریس و آموزش دانشجویان است. لوی^۴ (۲۰۰۶) معتقد است که رضایت کاربران به تنهایی نمی‌تواند، نشانگر میزان اثربخشی یک نظام آموزش مجازی باشد. او به مقوله ارزشمند بودن خصوصیات یک نظام آموزش مجازی در نظر کاربران آن توجه ویژه‌ای دارد و معتقد است یک نظام یادگیری الکترونیکی هنگامی اثربخش می‌تواند قلمداد شود که یادگیرندگان خصوصیات آن نظام را به نحو معناداری ارزشمند، مهم و از سویی در همان خصوصیات نیز به نحو معناداری رضایتمندی خود را بالا درجه بندی کرده باشند.

از طرفی در آموزش مجازی، ایران نیز از سایر کشورها مستثنا نبوده و در پاسخ به نیازهای آموزش عالی خود به ایجاد و گسترش آموزش های الکترونیکی پرداخته است. سایت رسمی دانشگاه تهران، از سال ۱۳۸۰ به عنوان سال ورود آموزش های مجازی در حوزه آموزش عالی ایران یاد می‌کند. یادگیری های قابل انعطاف و یادگیری انفرادی با مصادیقی هم چون امکان انتخاب زمان، مدت، مکان و سرعت یادگیری، امکان دسترسی به محتوای آموزشی در هر زمان و هر مکان، هم چنین، توجه به سبک های مختلف یادگیری فراگیران، صرفه جویی در هزینه های آموزشی از جمله هزینه رفت و آمد به خصوص، رفت و آمدهای بین شهری برای رسیدن به دانشگاه های سایر شهرها و در نهایت ارائه شدن این دوره ها توسط دانشگاه های مطرح کشور با امکان اخذ مدرک از همان دانشگاه منجر به محبوبیت روزافزون آموزش های

1. Sugant

2. Ozkan, S., & Koseler

3. Oliver

4. Levy

الکترونیکی در آموزش عالی گشت (کاکایی و حکیم زاده، ۱۳۹۵). در میان ذینفعان آموزش مجازی، جایگاه یادگیرندگان به عنوان مصرف کنندگان و مشتریان آموزش مجازی، از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. چراکه به موازات رشد سریع آموزش های مجازی تغییراتی در نقش ها، ویژگی ها، تعاملات و سبک های یادگیری یادگیرندگان به وجود می آید که رویارویی با آنها نیازمند برخورداری یادگیرندگان از دانش ها و مهارت های خاصی است (ال ادوان و سمدلی^۱، ۲۰۱۲). اما نکته ضروری و بسیار مهم این است که علی رغم هیجان، امکانات و جذابیتی که دوره آموزش مجازی به همراه دارد، به کارگیری آن بدون تجزیه و تحلیل اینکه آیا دوره آموزشی برگزار شده اثر بخش بوده است یا خیر؟ ممکن است باعث شکست در تحقق اهداف دوره گردد (دلانی و همکاران^۲، ۲۰۱۰). در پژوهش های صورت گرفته در زمینه ی سیستم های آموزش مجازی در ایران، عمدتاً با تمرکز بر آموزش مجازی در دانشگاه ها یا حیطه ی مسائل و موضوعات قبل از پیاده سازی این نوع آموزش صورت گرفته است (موضوعاتی نظیر: اماکن سنجی، بررسی موانع و مشکلات یا اولویت بندی راهبرد های ایجاد آموزش مجازی) (حسین زاده شهری و زنگنه نژاد، ۱۳۹۲). مطالعات در خصوص چالش های تهدیدکننده آموزش مجازی در داخل کشور نیز نشان می دهد که تفکر سنتی به تدریس و آموزش در میان اساتید دانشگاه رواج دارد، پژوهش از جایگاه ضعفی برخوردار است و دسترسی دانشجویان به اینترنت با کیفیت نامناسب است و این امر باعث شده است که تکنولوژی مجازی جایگاه ضعفی در تدریس و یادگیری داشته باشند و اساتید انتظار خاصی از این تکنولوژی ها، به جز دریافت مطالب از منابع معتبر ندارند (غلامی و زارعی^۳، ۲۰۱۱). در پژوهش های بسیار دیگری به اثر بخشی و عوامل آن در آموزش مجازی در سطح آموزش عالی پرداخته شده است. برای مثال خراسانی و دوستی (۱۳۹۰) تنها چهار عامل را بر اثر بخشی دوره های الکترونیکی مؤثرند می دانند که شامل: فناوری، محتوا، مدرس و شیوه های یادگیری میباشند. همچنین، به اعتقاد خیراندیش (۱۳۹۰) الگوی مؤثر بر آموزش الکترونیکی شامل مؤلفه های فنی- تکنولوژیکی، فرهنگی- اجتماعی، آموزشی، حقوقی- اداری و اقتصادی است. از دیدگاه هداوند و کاشانچی (۱۳۹۲) در تحقیق خود مهمترین عوامل تأثیرگذار بر آموزش های الکترونیکی را حمایت مدیریت از آموزش های الکترونیکی و کاربری آسان دوره ها بیان نموده اند. خدابخشی و همکاران (۱۳۹۳) مؤلفه های کیفیت آموزش های الکترونیکی در آموزش عالی کشاورزی را در پنج عامل مجزای طراحی- اجرا، آموزشگر، زیرساختی- پشتیبانی، مالی- سیاستگذاری و مدیریتی- ارزشیابی بررسی نمودند.

1. Al-Adwan & Smedley

2. Delaney et al

3. Gholami & Zarei

باقری مجد و همکاران (۱۳۹۲) چهار عامل مدیریتی، فناوری، سازمانی و فردی را به عنوان موانع توسعه آموزش الکترونیکی در نظام آموزشی دانشگاه شهید چمران اهواز مورد بررسی قرار دادند و معتقدند که این عوامل در آموزش عالی مجازی به صورت ترکیبی مهم و مؤثر می باشند. پژوهش های دیگری نیز به ارزیابی اثربخشی آموزش های مجازی در آموزش عالی کشور پرداختند، برای مثال فتحی و اجارگاه و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به ارزشیابی اثربخشی دوره آموزش مجازی دانشگاه فردوسی مشهد پرداختند که در این تحقیق، ۱۱ استاد و ۲۲۶ دانشجوی دوره مجازی این دانشگاه در آن شرکت کردند می باشد. نتایج پژوهش نشان داد که از نظر استادان اثربخشی دوره آموزش مجازی مطلوب بوده و دانشجویان اثربخشی این دوره را در حد متوسط برآورد نموده اند. همچنین مقایسه بین نظرات استادان و دانشجویان نشان داد که استادان در مورد اثربخشی دوره آموزش مجازی، نظرات مثبت تری نسبت به دانشجویان دارند. قادری و همکاران (۲۰۱۷) نیز دریافتند که در فرآیند یادگیری و آموزش الکترونیکی، طراحی آموزشی و توجه به نیاز های دانشجویان، از نظر دانشجویان دانشگاه در پایین سطح رضایت قرار دارد. این عامل به عنوان یکی از مهم ترین موانع آموزش مجازی نام برده است. نتایج تحقیقات اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۵) نیز نشان داد که از نظر دانشجویان شرکت کننده در دوره ای مجازی در دانشگاه، محتوای آموزشی مطلوب و مناسب دوره نیست. سعد محمدی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند بدین معنی که استفاده از تجهیزات آموزشی جدید مانند کتب درسی خودخوان و مناسب، وسایل سمعی و بصری و پایبندی اساتید برای حضور در کلاس مجازی بر اساس برنامه تنظیمی، انجام اصلاحات لازم در روش تدریس در مناسب ترین فرصت، حضور به موقع در کلاس و تدریس محتوای آموزشی در زمان معین، رعایت سرفصل آموزشی و انجام ارزشیابی علمی و منطقی، ارائه بازخورد در کوتاهترین زمان از طرف اساتید، برنامه ریزی اساتید برای بهره برداری بهتر دانشجویان از کلاسهای درس و تدریس آنان و تداوم ارائه خدمات از جانب اساتید برای دانشجویان در نظام آموزش مجازی ایران ضعیف است.

از طرفی دانشجویان، عنصر اصلی در سیستم های آموزش مجازی محسوب می شوند که مسئولیت بیشتری نسبت به آموزش چهره به چهره سنتی دارند (اوم و همکاران^۱، ۲۰۰۶). از آنان انتظار می رود که مشارکت فعال در کسب دانش داشته باشند (یودو و همکاران^۲، ۲۰۱۱). رضایت، در تحقیقات مختلف به عنوان یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده پذیرش آموزش

1. Quadri et al

2. Eom et al

3. Udo et al

مجازی توسط دانشجویان و همچنین اثربخشی و موفقیت این روش معرفی شده است (الوی و همکاران^۱، ۱۹۹۵؛ لیا، ۲۰۰۸؛ روکا و همکاران^۲، ۲۰۰۶، وو و همکاران^۳، ۲۰۱۰؛ یودو و همکاران، ۲۰۱۱). رضایت مجازی میزان برآورد توقعات و نیاز های درک شده دانشجویان پس از شرکت در این نوع کلاس ها تعریف می شود (اوتارخانی و لآوری، ۱۳۹۱). بنابراین با بررسی میزان رضایت دانشجویان از دوره های آموزش مجازی می توان میزان اثربخشی دوره های مجازی را تعیین کرد. همچنین مدیران آموزش عالی به دنبال افزایش تعداد دوره ها و رشته ها هستند، در حالی که بودجه دانشگاه ها پیوسته کاهش می یابد، لذا دوره های آموزش مجازی را افزایش می دهند تا پاسخگوی نیاز روزافزون یادگیرندگان در دوران رکود اقتصادی باشند. با توجه به اینکه دانشگاه فرهنگیان، بزرگترین سازمانی است که مسئولیت تربیت معلم را بر عهده دارد، از این امر مستثنا نیست. با افزایش دسترسی به رایانه در آموزش عالی و مواجه شدن دانشگاه ها با چالش هایی نظیر تقاضا برای آموزش، نیاز به فعالیت های اقتصادی به منظور تهیه منابع جدید و کاربرد فناوری اطلاعات برای ارائه خدمات آموزش در بازار جهانی، سبب شده است که دانشگاه ها در مورد نقش های سنتی خود تجدیدنظر و ساختارهای جدیدی را ایجاد کنند (محمدخانی و همکاران، ۱۳۹۳). تعداد فزاینده ای از دانشگاه ها در ایران، دوره های آموزش مجازی را آغاز کرده اند. علیرغم اینکه دانشگاه فرهنگیان بسترسازی مناسبی جهت این آموزشها فراهم نموده، ولی تا به حال نتوانسته آموزش صحیح و باکیفیت جامع را نهادینه کند (اسمعیل نیا و همکاران، ۱۳۹۶). از سال تحصیلی ۹۸-۹۹ دانشگاه فرهنگیان نیز ارائه حداقل یک درس رابرای پردیس های دانشگاهی به صورت مجازی برای دانشجویان الزام کرده است. اما با بررسی نتایج مطالعات پیشین می توان گفت تا زمانی که اثربخشی دوره های آموزش مجازی در دانشگاه ها از جمله دانشگاه فرهنگیان بررسی نشود نمی توان میزان کارایی و عملکرد آن را بررسی کرد و عوامل موثر بر اثر بخشی و بهبود عملکرد آموزش مجازی را در دانشگاه، شناسایی کرد. بی شک عنصر مهم و مرتبط در این فرآیند دانشجویان قرار دارند. بنابراین با بررسی دیدگاه دانشجویان نسبت به اثر بخشی آموزش مجازی دانشگاه می توان به نتایج مهم و کاربردی رسید. بخصوص که پژوهشی های چندانی در زمینه اثربخشی آموزش های مجازی دانشگاه فرهنگیان صورت نگرفته است. هدف ما در این پژوهش ارزیابی برنامه درسی اجرا شده در آموزش های مجازی دانشگاه فرهنگیان و بررسی جایگاه نیازها، محتوا و روش در آموزش

1. Alavi et al

2. Rocaa et al

3. Wu et al

های مجازی است. همچنین بررسی زیرساخت های لازم و فراهم شده برای انجام این کار و بررسی رضایتمندی دانشجویان با این حداقل امکانات از روند اجرای این آموزش است. در جهت تحقق این هدف سوالات زیر مورد توجه قرار گرفت:

۱. ارائه آموزش های مجازی تا چه اندازه نیازهای مرتبط با یادگیری را در دانشجویان تامین کرده است؟
۲. آیا محتوای ارائه شده (بسته های آموزشی) آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان برای دانشجویان مطلوب بوده است؟
۳. آیا روش های آموزش مجازی توسط اساتید در دانشگاه فرهنگیان مطلوب بوده است؟

روش تحقیق

از نظر هدف، این تحقیق از نوع کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده های مورد نیاز، از نوع تحقیقات توصیفی پیمایشی می باشد. جامعه آماری این تحقیق شامل دانشجویان دوره مجازی دانشگاه فرهنگیان کرمان در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ بود. جامعه آماری پژوهش ۱۵۰ دانشجو دانشگاه فرهنگیان در رشته های آموزش ابتدایی، دبیری ریاضی و دبیری فیزیک بودند که در آموزش های مجازی در درس آموزش و پرورش تطبیقی این دانشگاه در نیمسال اول سال تحصیلی ۹۹-۹۸ شرکت کردند. با استفاده از جدول مورگان تعداد نمونه ها ۱۰۶ نفر (۶۶ مرد و ۴۰ زن) انتخاب شد. روش نمونه گیری هدفمند (یعنی با توجه به کسانی که در دوره آموزش مجازی دانشگاه شرکت کردند) به منظور اجرای تحقیق، انتخاب شد. ابزار اندازه گیری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته با سه متغیر (توجه به نیاز های دانشجویان، محتوای ارائه شده، روش های تدریس اساتید) بود که سوالات با بررسی چند پرسشنامه معتبر در زمینه ارزیابی اثربخشی و کیفیت آموزش مجازی از جمله لوی (۲۰۰۶) و اوزکان و کاسلر (۲۰۰۹) طراحی شد. برای بررسی هر ۳ متغیر ۵۱ گویه استفاده و پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت نمره گذاری شده است. به این ترتیب که برای پاسخ های سوالات در ۵ طیف گزینه ای از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق از ۱ تا ۵ نمره در نظر گرفته شده است. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت و عدد ۰/۸۲۹ به دست آمد و حاکی از این می باشد که آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار است. روایی صوری و محتوایی سوالات از نظر کیفیت و کمیت پرسشنامه از نظر متخصصان مربوطه مورد بررسی و مورد تأیید قرار گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از شاخصهای آمار توصیفی میانگین و انحراف معیار و نیز جهت مقایسه میانگین نمونه آماری با میانگین جامعه از آزمون t مستقل تک نمونه ای، استفاده شده است.

یافته‌ها

در این قسمت، در دو بخش جداگانه به دسته بندی اطلاعات جمع آوری شده و تجزیه و تحلیل آن پرداخته شده است. ابتدا تجزیه و تحلیل توصیفی یافته ها در جدول شماره ۱ شامل ترکیب جنسیتی دانشجویان آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان کرمان است. نرمالیتی داده ها با استفاده از آزمون کلموگروف - اسنیروف بررسی شد که نتیجه آن در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است. سپس تجزیه و تحلیل استنباطی یافته ها که به صورت آزمون سؤالات پژوهش است و در جدول ۳ ارائه شده است. تمام دانشجویان بورسیه بودند و هیچ کدام شاغل نبودند و همگی در مقطع لیسانس تحصیل می کردند.

جدول شماره ۱. آمار توصیفی پژوهش

متغیر	گزینه	تعداد فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	زن	۴۰	۳۷/۷۳
	مرد	۶۶	۶۲/۲۷
کل		۱۰۶	۱۰۰

جدول شماره ۲. آزمون بررسی نرمالیتی داده‌ها

تعداد	میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	معنی دار	
۱۰۶	۲/۰۰۸	۱/۴۶۳	۰/۰۶۹	۰/۰۰۰	توجه به نیازهای دانشجویان
۱۰۶	۳/۴۹۵	۱/۵۰۹	۰/۰۴۷	۰/۰۰۰	محتوای ارائه شده
۱۰۶	۱/۵۹۸	۱/۲۳۶	۰/۰۵۹	۰/۰۰۰	روش تدریس اساتید

جدول شماره ۳. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای متغیرها در مورد ارزیابی دوره آموزش مجازی از نظر دانشجویان

شاخص متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار آماره t
توجه به نیازهای دانشجویان	۱۰۶	۲/۰۰۸	۱/۴۶۳	۰/۰۰۰	۱۰۵	-۱۳/۸۲۱
محتوای ارائه شده	۱۰۶	۳/۴۹۵	۱/۵۰۹	۰/۰۰۰	۱۰۵	۴۱/۵۰۲
روش های تدریس اساتید	۱۰۶	۱/۵۹۸	۱/۲۳۶	۰/۰۰۳	۱۰۵	-۱۴/۴۲۳
کل	۱۰۶	۱۶۹/۳۴۶	۲۰/۵۵۲	۰/۰۰۰	۱۰۵	-۸/۸۸۹

با توجه به نتایج بدست آمده از آزمون تک نمونه ای متغیرها در مورد ارزیابی دوره آموزش

مجازی از نظر دانشجویان نتایج بدست آمده در پاسخگویی به سوالات پژوهش به این شرح است:

- ارائه آموزش های مجازی تا چه اندازه نیازهای مرتبط با یادگیری را در دانشجویان تامین کرده است؟

در پاسخ به این سوال می توان اظهار کرد که در متغیر توجه به نیازهای دانشجویان (۱۳/۸۲۱) = - مقدار t بدست آمده در سطح $\alpha = 0/05$ معنادار می باشد و از آنجا که مقدار مناسب t برای فاصله اطمینان $0/95$ ($\alpha = 0/05$) با درجه آزادی 105 در آزمون دوسویه بدون جهت $1/96$ می باشد. در نتیجه می توان استنباط کرد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان کرمان عامل توجه به نیاز های دانشجویان توسط برگزارکنندگان دوره، سازماندهی محتوا ارائه شده، از نظر دانشجویان این دانشگاه در سطح مطلوبی نبوده است.

- آیا محتوای ارائه شده (بسته های آموزشی) آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان برای دانشجویان مطلوب بوده است؟

با توجه به داده های بدست آمده در جدول، در متغیر های محتوای ارائه شده ($t = 41/502$) و مقدار t بدست آمده در سطح $\alpha = 0/05$ معنادار می باشد و از آنجا که مقدار مناسب t برای فاصله اطمینان $0/95$ ($\alpha = 0/05$) با درجه آزادی 105 در آزمون دوسویه بدون جهت $1/96$ می باشد. در نتیجه برای پاسخ به سوال ۲ تحقیق می توان استنباط کرد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان کرمان محتوای ارائه شده در دوره های آموزش مجازی این دانشگاه مطلوب بوده است

- آیا روش های آموزش مجازی توسط اساتید در دانشگاه فرهنگیان مطلوب بوده است؟

در پاسخ این سوال تحقیق می توان اظهار کرد که در متغیر روش های تدریس اساتید ($14/423$) = - مقدار t بدست آمده در سطح $\alpha = 0/05$ معنادار می باشد و از آنجا که مقدار مناسب t برای فاصله اطمینان $0/95$ ($\alpha = 0/05$) با درجه آزادی 105 در آزمون دوسویه بدون جهت $1/96$ می باشد. در نتیجه می توان استنباط کرد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان کرمان عامل روش های تدریس اساتید در دوره های مجازی، از نظر دانشجویان این دانشگاه در سطح مطلوبی نبوده است.

در پاسخ به سوال اصلی پژوهش یعنی ارزیابی برنامه درسی اجرا شده در آموزش های مجازی دانشگاه فرهنگیان می توان گفت به طور کل با بررسی داده های جدول و مقدار t بدست آمده

برای کل دانشجویان ($t = -۸/۸۸۹$) که در سطح $\alpha = ۰/۰۵$ معنار دار می باشد و از آنجا که مقدار مناسب t برای فاصله اطمینان $۰/۹۵$ ($\alpha = ۰/۰۵$) با درجه آزادی ۱۰۵ می باشد می توان استنباط کرد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان کرمان، دوره های آموزش مجازی این دانشگاه در سطح مطلوبی نبوده است و دانشجویان آن را رضایت بخش نمی بینند.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف ارزیابی برنامه درسی اجرا شده در آموزش های مجازی دانشگاه فرهنگیان و بررسی جایگاه نیازها، محتوی و روش در آموزش های مجازی صورت گرفت. یافته های این پژوهش نشان داد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان، محتوای ارائه شده در دوره های آموزش مجازی مطلوب است. این نتایج با تحقیق الرحمی و همکاران (۲۰۱۸)، کیدرال و همکاران (۲۰۱۸)، اوزکان و کاسلر (۲۰۰۹)، فتحی و اجارگه و همکاران (۱۳۹۰) و رحیمی و همکاران (۱۳۹۳) همخوانی دارد. از نظر آنها مهم ترین عوامل اثربخش در دوره آموزش مجازی محتوای دوره است و دانشجویان از این امر رضایت دارند. همچنین با نتیجه تحقیق سعد محمدی و همکاران (۱۳۹۴) نیز هم خوانی دارد. یافته ها آنها نشان داد در خصوص وضعیت کیفی آموزش علی مجازی از لحاظ محتواهای تولید شده برای دروس از نظر پاسخگویان وضعیت کیفی آموزش عالی مجازی از لحاظ محتوای تولید شده مطلوب است. این یافته تحقیق با نتایج تحقیقاتی چون اکبری بورنگ و همکاران (۱۳۹۱) و خیراندیش (۱۳۹۰) و کاردان و فهیمی فر (۱۳۸۱) که وضعیت محتوای دروس را مطلوب ارزیابی کرده اند و آنرا عامل مهمی در ارتقا کیفیت خدمات آموزشی می دانند یکسان است. اما با نتایج تحقیق اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۵) و رستگارپور و گرجی (۱۳۹۱) همسو نیست. اساس یک سیستم آموزشی را محتوای واحدهای آن (سرفصل های درس، اهداف درسی، تکالیف درس، برنامه های آموزشی، نحوه سازماندهی درس، حجم مطالب و به روز بودن) تشکیل می دهد (خراسانی و دوستی، ۱۳۹۰؛ جعفری فر و همکاران، ۱۳۹۵). کیفیت محتوا در آموزش مجازی بسیار مهم و مورد توجه است (اوتارخانی و دلاوری، ۱۳۹۱). محتوای مناسب میتواند فرایند یادگیری را تسهیل کند و باعث ارتقا و غنای آموزش گردد (چیلدس و همکاران، ۲۰۰۵).

اما یافته های دیگر این پژوهش نشان داد که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان عامل توجه به نیاز های دانشجویان در دوره مجازی نامطلوب است و آنها از این عامل رضایت ندارند. نتایج این قسمت تحقیق با قادری و همکاران (۲۰۱۷) و کیدرال و همکاران (۲۰۱۸) هم خوانایی

دارد. اما با تحقیق فتحی واجارگاه و همکاران (۱۳۹۰) و رحیمی و همکاران (۱۳۹۲) و حسین زاده شهری و زنگنه‌نژاد (۱۳۹۲) همخوانی ندارد. در بسیاری از پژوهش‌ها توجه به نیازهای در دانشجویان در زمره کیفیت محتوا، طراحی محتوای آموزشی، سازماندهی مواد آموزشی و حجم دوره در نظر گرفته می‌شود. فتحی واجارگاه و همکاران (۱۳۹۰) در یافتند که از نظر دانشجویان اثربخشی دوره‌ی آموزش مجازی در عناصر سازمان دهی مواد آموزشی و انعطاف پذیری در حد متوسط و قابل پذیرش است. کیفیت محتوا، تناسب آن با نیازهای یادگیرندگان و تعامل و ویژگی‌های یادگیرندگان (مانند نحوه یادگیری محتوا، مدیریت زمان، سبکهای یادگیری، انگیزه و...) از مهمترین عوامل کیفیت یادگیری الکترونیکی هستند (ددیک و همکاران، ۲۰۱۱).

اما یکی از مهمترین یافته‌های تحقیق ما این است که از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان وضعیت کیفی آموزش عالی مجازی از لحاظ خدمات آموزشی اساتید نامطلوب است. نتایج این قسمت با یافته‌های سعد محمد و همکاران (۱۳۹۴) و الیور (۲۰۰۱) همسو است. تسلط استادان به روش‌های آموزش و بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات، رعایت استانداردهای جهانی آموزش مجازی، حمایت مؤسسات از داوطلبان تحصیلات تکمیلی به روش مجازی، به میزان بسیار زیاد در توسعه آموزش مجازی مؤثر است (نعمتی آهنگر، ۱۳۸۹) مسؤولان دانشگاه، بالاخص مسؤولان بخش آموزش مجازی دانشگاه، هر چه بیشتر با بهره‌گیری از انواع روشهای ممکن، از قبیل: برگزاری انواع دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی پیش و حین خدمت و همچنین تهیه و توزیع بولتون آموزشی مرتبط با فعالیتهای یاددهی - یادگیری برای بهبود توانایی‌های استادان در این زمینه تلاش کنند (فتحی واجارگاه و همکاران، ۱۳۹۰).

به طور کلی یافته‌های تحقیق نشان داد به طور میانگین از نظر دانشجویان دوره‌های آموزش مجازی دانشگاه فرهنگیان نامطلوب است. نتایج نهایی پژوهش با تحقیق جهانیان و اعتبار (۱۳۹۱) همخوانی دارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که، دانشجویان شرکت کننده در دوره‌های آموزشی مجازی، از روش آموزش الکترونیکی در دانشگاه رضایت ندارند و نگرش مثبتی به دوره‌های آموزشی مجازی علیرغم شرکت در این دوره‌ها ندارند و طبق نظرات سنجیده شده، هنوز هم شیوه آموزشی استاد محور (آموزش رودرو و در کلاس) به منظور تدریس دروس دانشگاهی و در سطح آموزش عالی ترجیح داده می‌شود. همچنین نتایج کلی این تحقیق با پژوهش‌های قادری و همکاران (۲۰۱۷)، سعد محمدی و همکاران (۱۳۹۴) و ذوالفقاری و

همکاران (۱۳۸۹) همخوانی دارد. البته گرچه استفاده از رویکرد آموزش الکترونیکی در دنیا روند رو به رشدی داشته است اما مطالعات اخیر نشان داده اند که اکثر پروژه های معروف در این زمینه با شکست مواجه شده اند. (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۹). رضایتمندی به عنوان یک نشانه کلیدی برای تداوم در یادگیری الکترونیکی در نظر گرفته شده است. وقتی یادگیرندگان از فرآیند یادگیری و حمایت محیط راضی باشند، تمایل بیشتری برای ادامه ی مشارکت در این محیط ها دارند. استفاده از شیوه های تدریس و ارزشیابی مناسب می تواند عملکرد فراگیران را بهبود بخشد (زارع و همکاران، ۱۳۹۳). بنابراین باید به عواملی که باعث اثربخشی بیشتر سیستم و دوره های آموزش مجازی می شود، توجه خاص تری نشان داد.

پیشنهادات

با توجه به نتایج این پژوهش در دانشگاه فرهنگیان، پیشنهادات زیر برای اثربخشی بهتر آموزش مجازی برای دانشجویان ارائه می شود:

- توجه بیشتر به ارائه محتوای به روز و کاربردی از طریق ارائه آموزش های الکترونیکی
- طراحی محیط کاربردی وب به شکلی انعطاف پذیر و مناسب برای دانشجو معلمان
- در نظر گرفتن نیازهای دانشجویان دانشگاه فرهنگیان در زمینه محتوا، روش ارائه و ارزشیابی از برنامه درسی به صورت مجازی
- توانمند سازی اساتید در برگزاری کلاس های آنلاین و آزمون سازی آنلاین در چارچوب دوره های بالندگی حرفه ای
- برگزاری کلاس های آنلاین به صورت مستمر و گرفتن باخورد از این کلاس ها به منظور اصلاح آموزش شهای مجازی

منابع

اسماعیلی، هادی؛ رحمانی، شاهپور؛ کاظمی، احمد؛ علی احمدی، مصطفی. (۱۳۹۵). ارزیابی وضعیت یادگیری الکترونیکی واحد آموزش مجازی دانشگاه سیستان و بلوچستان. پژوهش های مدیریت عمومی، ۹(۳۴)، ۲۲۱-۲۴۱.

اسمعیل نیا، مرگان؛ کوهستانی، حسینعلی؛ معقول، علی؛ نودهی، حسن. (۱۳۹۶). ارائه مدل تعالی آموزش های مجازی در دانشگاه فرهنگیان در راستای توسعه منابع انسانی (مطالعه کیفی)،

فصلنامه آموزش و توسعه منابع انسانی سال چهارم، شماره ۱۵، ۸۳-۱۰۸.

اکبری بورنگ، محمد؛ جعفریثانی، حسین؛ آهنچیان، محمدرضا؛ کارشکی، حسین. (۱۳۹۱). ارزیابی کیفیت یادگیری الکترونیکی در دانشگاه های ایران بر اساس جهت گیری های برنامه درسی و تجربه مدرسان، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۶۶، ۷۵-۹۷.

اوتارخانی، علی؛ دلاوری، وحید. (۱۳۹۱). سنجش رضایت دانشجویان از سیستم های آموزش الکترونیکی، چشم انداز مدیریت بازرگانی، شماره ۱۰، ۵۳-۷۸.

باقری مجد، روح الله؛ شاهی، سکینه؛ مهر علیزاده، یدالله. (۱۳۹۲). چالش های توسعه ی آموزش الکترونیکی در نظام آموزش عالی (مطالعه موردی دانشگاه شهید چمران اهواز)، توسعه ی آموزش در علوم پزشکی، دوره ۶، شماره ۱۲، ۱-۱۳.

جهانپان، رمضان؛ اعتبار، شکوفه. (۱۳۹۱). ارزیابی وضعیت آموزش مجازی در مراکز آموزش الکترونیکی دانشگاه های تهران از دیدگاه دانشجویان، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، دوره ۲، شماره ۴ (پیاپی ۸)؛ از صفحه ۵۳ تا صفحه ۶۵.

جعفری فر، زهره؛ خراسانی، اباصلت؛ رضایی زاده، مرتضی. (۱۳۹۵). شناسایی و رتبه بندی چالش های یادگیرندگان در آموزش و بهسازی مجازی منابع انسانی (مطالعه موردی: دانشگاه شهید بهشتی)، فصلنامه فناوری آموزش ۱۱ (۲)، ۸۵-۱۰۴.

حسین زاده شهری، معصومه، زنگنه نژاد، نرجس. (۱۳۹۲). بررسی میزان اثربخشی سیستم های آموزش الکترونیک، پژوهش های مدیریت منابع انسانی دانشگاه امام حسین، شماره ۵ (۱)، ۱۷۷-۱۹۶.

خدابخشی، آزاده؛ موحدی محمدی، حمید؛ شعبانعلی فمی، حسین. (۱۳۹۲). تحلیل مؤلفه های کیفیت آموزشهای الکترونیکی در آموزش عالی کشاورزی ایران، تحقیقات اقتصاد و توسعه ی کشاورزی ایران، دوره ۴۴، شماره ۴، ۷۳۷-۶۵۹.

خراسانی، اباصلت؛ دوستی، هومن. (۱۳۹۰). ارزیابی میزان رضایت و اهمیت عوامل مؤثر بر اثربخشی آموزشهای الکترونیکی از دیدگاه کارکنان (مطالعه ی موردی: بانک سامان)، فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال ۱، شماره ۵، ۳۸-۵۸.

خیراندیش، مهدی. (۱۳۹۰). الگوی امکانسنجی اجرای آموزشهای مجازی، راهبردهای آموزش، دوره ۴، شماره ۳، ۱۳۷-۱۴۲.

ذوالفقاری، میترا؛ نگارنده، رضا؛ احمدی، فضل اله. (۱۳۸۹). اثربخشی سیستم آموزش الکترونیکی ترکیبی در آموزش دانشجویان پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۰ (۴): ۳۹۸-۴۰۹.

- رحیمی، حمید؛ شاهین، آرش؛ آقابابایی، راضیه. (۱۳۹۳). تحلیل کیفیت آموزش مجازی و حضوری؛ دانشگاه امیرکبیر. دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی؛ ۷(۲): ۷۵-۸۱.
- رفیعی، مجتبی؛ غفاری، هادی؛ خرمی، میثم. (۱۳۹۶). ارزیابی کارآمدی روش یادگیری الکترونیکی در آموزش منابع انسانی: مطالعه موردی دانشگاه پیام نور استان مرکزی. فصلنامه علمی- پژوهشی، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، شماره ۱۶، ۷۱-۸۴.
- سعد محمدی، معصومه؛ سرمدی، محمدرضا؛ فرج الهی، مهران؛ قربان نیا دلور، آرش. (۱۳۹۴). «مطالعه وضعیت آموزش عالی مجازی از لحاظ خدمات آموزش ارائه شده در ایران». نشریه پژوهش در نظام های آموزشی. ۹(۲۹)، ۳۲-۵۴.
- صناعی، علی؛ حمیده، سلیمان. (۱۳۹۲). تحلیل عوامل مؤثر بر پذیرش آموزش مجازی با تأکید بر عوامل درونی، فصلنامه فناوری آموزش، شماره ۴، ۲۷۰-۲۶۱.
- فتحی واجارگاه، کوروش؛ پرداخت چپی، محمدحسن؛ ربیعی، مهدی. (۱۳۹۰). ارزشیابی اثربخشی دوره های آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران (مطالعه موردی: دانشگاه فردوسی مشهد)، فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، دوره ۱، شماره ۴؛ از صفحه ۵ تا صفحه ۲۱.
- کاردان، احمد؛ فهیمی فر، احمد. (۱۳۸۱). توسعه آموزش عالی با رویکرد به آموزشهای مجازی: پاسخ به نیازها، افزایش دسترسی و چالشهای پیش رو، همایش توسعه مبتنی بر دانایی.
- کاکایی، فهیمه؛ حکیم زاده، رضوان. (۱۳۹۵). ارزیابی کیفیت برنامه آموزش الکترونیکی دوره کارشناسی ارشد مهندسی فن آوری اطلاعات دانشگاه شیراز، فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی سال ششم، شماره سوم، صفحات ۸۵-۱۰۹.
- محمدخانی، کامران؛ داودی، محمد؛ جولی، امیرحسین. (۱۳۹۳). عاطفه ارزیابی عوامل مؤثر بر موفقیت آموزش مجازی در پژوهشگاه صنعت نفت. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال ۵، شماره ۱، ۱۴۳-۱۶۲.
- نعمتی آهنگر، ذبیحاله. (۱۳۸۹). بررسی «راههای توسعه آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه استادان دانشگاه های مجری». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد ساری، رشته تکنولوژی آموزشی.
- هداوند، سعید؛ کاشانچی، علیرضا. (۱۳۹۲)، عوامل مؤثر بر یادگیری الکترونیکی، راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۶، شماره ۲، ۹۳-۹۰.

System: Factors affecting impact. *International Journal of Education and Development using ICT*, 8(1).

- Al-rahmi, W. M., Othman, M. S., & Yusuf, L. M. (2015). The effectiveness of using in Malaysian higher education: A case study Universiti Teknologi Malaysia. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(5), 625-625.
- Al-Rahmi, W. M., Alias, N., Othman, M. S., Alzahrani, A. I., Alfarraj, O., Saged, A. A., & Rahman, N. S. A. (2018). Use of by University students in Malaysian higher educational institutions: A case in Universiti Teknologi Malaysia. *IEEE Access*, 6, 14268-14276.
- Alavi, M., Wheeler, B. C., & Valacich, J. S. (1995). Using IT to Re-engineer Business Education: an Exploratory Investigation of Collaborative e-Learning. *MIS Quarterly*, 19, 293-312.
- Allen, I. E., & Seaman, J. (2016). Online report card: Tracking online education in the United States. Wellesley: Babson Research Group.
- Amado-Salvatierra, H. R., Hilera, J. R., Tortosa, S. O., Rizzardini, R. H., & Piedra, N. (2016). Towards a Semantic Definition of a Framework to Implement Accessible Projects. *J. UCS*, 22(7), 921-942.
- Baldwin, S., Ching, Y. H., & Hsu, Y. C. (2018). Online course design in higher education: A review of national and statewide evaluation instruments. *TechTrends*, 62(1), 46-57.
- Childs, S., Blenkinsopp, E., Hall, A., & Walton, G. (2005). Effective e-learning for health professionals and students—barriers and their solutions. A systematic review of the literature—findings from the HeXL project. *Health Information & Libraries Journal*, 22, 20-32.
- Cidral, W. A., Oliveira, T., Di Felice, M., & Aparicio, M. (2018). success determinants: Brazilian empirical study. *Computers & Education*, 122, 273-290.
- Dedic, V, Kuleto, V. Markovic, C. (2011), Analysis of factors influencing perceived Quality of The second International Conference on (E-learning-2011).29-30 September 2011, Belgrad, Serbia.PP.12-17.
- Delaney, J., Johnson, A. N., Johnson, T. D., & Treslan, D. L. (2010). Students' perceptions of effective teaching in higher education. Memorial University of Newfoundland, Distance Education and Learning Technologies.
- Gholami, & Zarei, A. (2011) Virtual education in Iran's higher education: Faculty's reflection on the application of Web 2.0 tools in University of Kurdistan. Full paper presented and published in the proceedings of ED Media, Lisbon, Portugal (June 27 July 1).
- Haynie, D. (2015). Study shows sluggish online learning growth for second year. U.S.

- News and World Report. Retrieved from <http://www.usnews.com/education/online-education/articles/2015/02/05/study-shows-sluggish-online-learning-growth-for-second-year>.
- Eom, S. B., Wen, H. J., & Ashill, N. (2006). The Determinants of Students' Perceived Learning Outcomes and Satisfaction in University Online Education: An Empirical Investigation. *Decision Sciences Journal of Innovative Education*, 4(2), 215-235.
- Islam, N., Beer, M., & Slack, F. (2015). Challenges faced by academics in higher education: A literature review. *Educaion and Training Studies*, 3(5), 102-112 .
- Islam, A. N., & Azad, N. (2015). Satisfaction and continuance with a learning management system. *The International Journal of Information and Learning Technology*.
- Levy, Y. (2006). *Assessing the value of systems*. Information Science Pub.
- Liaw, S. S. & Huang, H. M. (2013). Perceived satisfaction, perceived usefulness and interactive learning environments as predictors to self-regulation in environments, *Journal of Computers & Education*, 60(1), 14-24.
- Mayisela, T. (2013). The potential use of mobile technology: enhancing accessibility and communication in a blended learning course. *South African Journal of Education*, 33(1).
- Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010). Evaluation of evidence-based practices in online learning: A metaanalysis and review of online learning studies. U.S. Dept. of Education, Office of Planning, Evaluation and Policy Development, Policy and Program Studies Service website. Retrieved from gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.Pd
- Nagunwa, T. & Lwoga, E. (2013). Developing an eLearning strategy to implement medical competency based curricula: experiences from Muhimbili University of Health and Allied Sciences. *International Journal of Education and Development using ICT*, 8(3): 7-21.
- Nneka Eke, H. (2011). *Modeling LIS student's intention to adopt e-learning: A case from University of Nigeria Nsukka*. Nigeria: Library Philosophy and Practice.
- Oliver, R. (2001). Assuring the quality of online learning Astrulian higherb education.
- Ozkan, S., & Koseler, R. (2009). Multi-dimensional students' evaluation of systems in the higher education context: An empirical investigation. *Computers & Education* 53, 1285-1296
- Quadri, N. N., Muhammed, A., Sanober, S., Qureshi, M. R. N., & Shah, A. (2017). Barriers effecting successful implementation of in Saudi Arabian universities. In-

- ternational Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 12(06), 94-107.
- Rocaa, J. C., Chiu, C. M., & Martineza, F. J. (2006). Understanding Continuance Intention: An Extension of the Technology Acceptance Model. *Int. J. Human-Computer Studies*, 64, 683-696.
- Sanchez-Gordon, S., & Luján-Mora, S. (2016). How could MOOCs become accessible? The case of edX and the future of inclusive online learning.
- Sugant, R. (2014). A Framework for Measuring Service Quality of Services, Proceedings of the Third International Conference on Global Business, Economics, Finance and Social Sciences ,(GB14Mumbai Conference) Mumbai, India. 19-21 December 2014.
- Udo, G. J., Bagchi, K. K., & Kirs, P. J. (2011). Using SERVQUAL to Assess the Quality of Experience. *Computers in Human Behavior*, 27, 1272-1283.
- Wu, J. H., Tennyson, D. R., & Hsia, T. H. (2010). A Study of Student Satisfaction in a Blended System Environment. *Computers & Education*, 55, 155-164